

Izvorni znanstveni članak

UDK: 327.5(53:569.4)
355.013:556.1>(53:569.4)

Primljeno u uredništvo: 29. svibnja 2006.
Prihvaćeno za tisak: 25. rujna 2006.

Voda i arapsko-izraelski sukob

MARIJA MARIĆ-BAJIĆ*

Sažetak

Svijet je suočen s globalnom nestašicom vode. Obnovljivi izvori vode su ugroženi, raspoložive količine po stanovniku dramatično su smanjene i u skoroj budućnosti dosegnut će kritičnu razinu. Srednji istok je suočen s ozbiljnim nestašicama vode.

Voda, eliksir života, dugi je niz godina uzrokom sukoba na Srednjem istoku. Potrebe za vodom na Srednjem istoku rastu do te mjere da uskoro neće biti dovoljno vode ni za zadovoljavanje osnovnih ljudskih potreba. Predviđa se da će 2025. godine na Srednjem istoku u prosjeku biti oko 700 kubičnih metara vode po stanovniku, odnosno polovica sadašnje količine. Nepravilna raspodjela zajedničkih vodnih resursa između Izraela i njegovih arapskih susjeda dodatno otežava situaciju u regiji suočenoj s oskudnim prirodnim izvorima vode i njezinom kroničnom nestašicom. Dugotrajne političke razmirice i posljedični regionalni sukobi Izraela i arapskih zemalja kompliciraju regionalnu suradnju.

Sve veća nestašica vode u regiji te nemogućnost postizanja sporazuma o pravičnoj raspodjeli postojećih zajedničkih vodnih resursa, mogli bi dovesti do oružanog sukoba u budućnosti.

Ključne riječi: arapsko-izraelski sukob, voda, izvori vode, nestašica vode, desalinacija

Kad govorimo o arapsko-izraelskom sukobu, osobito o budućnosti ovog sukoba, ne možemo zaobići sve izraženi problem nestašice pitke vode što bi

*

Mr. sc. Marija Marić-Bajić, voditelj Odsjeka raščlambe i oblikovanja, Odjel projektiranja i izgradnje informacijskih sustava u Službi za informacijsku i komunikacijsku tehnologiju Ministarstva obrane RH; e-mail: marija.maric-bajic@morh.hr

moglo dodatno zakomplicirati odnose u ovoj žednoj regiji rastrganoj dugogodišnjim krvavim sukobom dvaju naroda.

Srednji istok nema dovoljne količine pitke vode bez koje je nezamisliv život. Iz dana u dan vode je sve manje. Svjetska banka predviđa da će 2025. godine u regiji biti svega 700 metara kubičnih vode po glavi stanovnika, u usporedbi sa svjetskim prosjekom od 4.780 metara kubičnih po glavi stanovnika za istu godinu. Situacija je osobito alarmantna u porječju rijeke Jordan, Zapadnoj obali i Gazi gdje je godišnja raspoloživost vode po glavi stanovnika daleko ispod granice koja predstavlja nestašicu vode.¹

I dok je srednjoistočna nafta nezaobilazni čimbenik međunarodnih odnosa, nestašica vode oblikuje međusobne odnose zemalja na tom području. U osnovi svih međusobnih sukoba zemalja Srednjeg istoka je borba za zemlju, a time i za vodu.

Prvi izraelski predsjednik vlade Ben Gurion kazao je da "će pustinja procvjetati", a za to je pustinja trebala vodu. Tako je voda povezana s najgorućijim nacionalnim interesima zemalja regije.

Međusobna mučna takmičenja i sukobi izmjenjivali su se s povremenim naznakama moguće suradnje što je ulijevalo nadu da će ovaj gorući problem biti riješen na način koji bi zadovoljio i Židove i Arape.

Kad je osamdesetih godina došlo do velike suše zbog količina padalina koje su bile daleko ispod prosjeka, presušili su izvori, a razina voda Galilejskog mora, koje je zadovoljavalo gotovo trećinu izraelskih potreba, spustila se na najnižu razinu u zadnjih 60-ak godina. U specijalnom izvješću objavljenom u siječnju 1991. potvrđeno je da Izrael nema zaliha vode te da nije u stanju osigurati dovoljne količine pitke vode ni u bliskoj budućnosti. Zbog toga je došlo do dramatičnih redukcija u isporukama vode, racionirane opskrbe, povećanja cijena i traženja alternativnih izvora. Kraj Hladnog rata i kolaps Sovjetskog Saveza, Zaljevski rat 1990-91., dovest će do novih političkih alijansi na Srednjem istoku koje će omogućiti prvo javno sučeljavanje Arapa i Izraelaca. Prilikom arapsko-izraelskih razgovora u Madridu u listopadu 1991. Izrael je potaknuo nekoliko regionalnih pitanja; zaštita okoliša, ekonomski razvoj, kontrolu naoružanja i, kao najvažnije, pitanje vode. Parafrazirajući Jean-Jacquesa Rousseaua koji je kazao da voda ne pripada ni jednom čovjeku, ni jednoj zemlji, već čitavom čovječanstvu zaključeno je da voda Srednjeg istoka pripada Srednjem istoku. Da bi se izbjegla nestašica vode i ratovi koji bi mogli uslijediti, nužna je multilateralna suradnja zemalja regije.

Shimon Peres istaknuo je objektivnu potrebu osnivanja zajedničkog regionalnog vodnog sustava jer bi u protivnom voda mogla postati uzrokom neprijateljstava. Ispravno je zaključio da ratovi neće otkriti nove izvore dragocjene tekućine niti napojiti žednu zemlju. Ratovi prođu, a problemi ostaju neriješeni. No, ako se osvrnemo unatrag, vidjet ćemo da se tijekom povijesti Izrael nije ponašao u skladu s Peresovim izjavama. U samim počecima dose-

1

WHO, Svjetska zdravstvena organizacija, utvrdila je standard od minimalno 100 litara dnevno po stanovniku odnosno 1000 metara kubičnih po osobi godišnje.

ljavanja Cionista na ovaj prostor bilo je jasno da obećana biblijska zemlja ne znači ništa bez vode.

Odmah po okončanju Prvog svjetskog rata, a na temelju obećanja iz Bal-fourove deklaracije o nacionalnom domu Židova u Palestini, Cionisti su tražili da se izmijene granice obećanog im teritorija u Sykes-Picotovom sporazumu² i to na način da budu obuhvaćena područja oko rijeke Jordan, donjeg toka rijeke Litani i donjeg toka rijeke Yarmouk,³ uključujući čitavo područje Palestine, južni dio Libanona i Sirije te nizinu Jordana. Cionistički vođa Chaim Weizmann uputio je pismo britanskom ministru vanjskih poslova Lordu Curzonu u kojem se usprotivio francuskom prijedlogu koji je odijelio Palestinu od rijeke Litani, rijeke Jordan i rijeke Yarmouk.⁴

Francuzi su uspjeli osujetiti namjere cionista. Sporazumom su Francuzi obećali da će židovska naselja moći slobodno koristiti vode gornjeg toka rijeke Jordan i Yarmouka, ali da će ova područja ostati u rukama Francuza. Rijeka Litani nije bila obuhvaćena sporazumom. Granice između britanskog i francuskog mandata postat će kasnije granicom između Libanona, Izraela, Sirije i Jordana. U nedostatku jasne useljeničke politike stanovnici Palestine, i Židovi i Arapi, bit će ogorčeni, frustrirani i neprijateljski raspoloženi jedni prema drugima, ali i prema Britaniji.

Budući da se sve češće spominjala podjela Palestine na židovsku i arapsku državu, cionisti su jasno definirali tri područja neophodna za opstanak židovske države: Galileja s rijekom Jordan i pritocima, naseljena obalna područja i pustinja Negev, koja je trebala primiti židovske useljenike.

Godine 1947. Britanija je sudbinu Palestine predala u ruke UN-a. Planom UN-a o podjeli Palestine 1947. ovaj je prostor podijeljen na arapski i židovski dio, s tim da je preporučena gospodarska suradnja Židova i Arapa "osobito u pogledu navodnjavanja, kultiviranja zemljišta i očuvanja tla."⁵ Arapi podjelu nisu prihvatili.

Država Izrael stvorena je 14. svibnja 1948. godine. Situacija se dodatno zakomplicirala.

Prvi arapsko-izraelski rat iz 1948. godine donio je i nove granice – crte razdvajanja koje je Izrael potpisao sa svojim arapskim susjedima, Libanom, Sirijom i Jordanom.

Novonastala država Izrael ignorirala je potrebu regionalne brige o zajedničkim izvorima vode, odlučna da iskoristi svaki izvor vode isključivo za svoje potrebe na nacionalnoj razini. Potrebe za sve većim količinama vode rasle su

2

Tajni sporazum francuske i britanske vlade iz svibnja 1916. o podjeli interesnih sfera na području Srednjeg istoka po okončanju I. svjetskog rata i poraza Otomanskog carstva

3

Pritoka Jordana, izvire na jugoistoku Sirije.

4

Leonard Stein (ed.), *Weizmann, Chaim, The Letters and Papers of Chaim Weizmann*, Oxford University Press, London, 1968., pismo od 18. rujna 1919.

5

UN Resolution on the Partition of Palestine 1947, Poglavlje 4.

sa svakim valom novopridošlih doseljenika. Količina vode koju je Izrael posjedovao nije bila dostatna za novopridošlice. U to doba porječje rijeka Jordan-Yarmouk dijelile su četiri suverene države, Libanon, Sirija, Jordan i Izrael.

Nekoliko prijedloga koji su trebali razriješiti problem zajedničkih izvora vode nisu urodili plodom. Tako je voda dobila novu dimenziju; ona je postala vanjskopolićkim problemom prvorazredne važnosti kako za Izrael tako i za arapske zemlje. Amerićki inženjer M. G. Banger predoćio je prijedlog iniciran od strane UNWRA⁶ kojim su se vode rijeke Yarmouk trebale iskoristiti za smanjenje nestašica u Jordanu i Siriji. Izrael je svaki prijedlog glede zajednićkog korištenja vode uvjetovao priznavanjem države Izrael od strane arapskih država. Eric Johnson, posebni izaslanik amerićkog predsjednika Eisenhowera, nije uspio dogovoriti zajednićko korištenje regionalnih voda budući da Izrael nije prihvaćao ponuđena rješenja. Kasnije, kad su Libanon i Sirija zbog politićkih promjena takoder odlučile ne prihvatiti izneseni prijedlog, Izrael se predomislio i izjavio da je "prijedlog uvjetno prihvatljiv".

Najozbiljniji sukobi oko vode odnose se na podzemne vode slijeva rijeka Jordan-Yarmouk. Tako je 1953. poćeo nicati projekt pod nazivom National Water Carrier⁷ kojim je zadaća bila preusmjeriti tokove rijeka koje izviru u arapskim zemljama. Arapi su ovo smatrali drskim izraelskim ekspanzionizmom na koji su odgovorili istom mjerom, vlastitim planovima preusmjeravanja vodnih tokova. Izrael je, pak, to smatrao direktnim ugrožavanjem nacionalne sigurnosti. Odlućili su iskoristiti svekoliku svoju moć, uključujući i vojnu silu, da isto sprijeće. Na identićan naćin reagirale su i arapske zemlje. Prva vojna akcija al Fataha, Pokreta za nacionalno oslobođenje Palestine,⁸ bila je usmjerena upravo protiv National Water Carrierja. Još 1950. godine izbio je žestoki sukob izmeću Sirije i Izraela zbog isušivanja jezera Alhouleh i pokušaja skretanja toka Jordana.

Izrael je tijekom 1964. i 1965. izvršio niz vojnih napada na vodonosna postrojenja u Siriji, Palestini i Libanonu. Slični napadi na arapske zemlje, preciznije na Sinaj, Gazu, Zapadnu obalu i Golan nastavit će se i u narednim godinama. Ovi povremeni okršaji dovesti će do rata 1967. godine.

Iako se 5. lipnja 1967. smatra danom kad je zapoćeo Šestodnevni rat, u stvarnosti je ovaj rat poćeo dvije i pol godine ranije, u trenutku kad su Izraelci odlućili preusmjeriti tok voda rijeke Jordan prema pustinji Negev i tako osigurati dostatne kolićine vode za židovska naselja i turistićka odredišta (Eliat) u pustinji. Cilj Izraelaca bio je jasan: dominirati arapskim resursima vode. Ariel Sharon tada je jasno rekao da će se Židovi i Arapi sukobiti oko vode, a ishod bitke odredit će budućnost Palestine.

6

United Nations Relief and Works Agency, Agencija Ujedinjenih naroda za pomoć palestinskim izbjeglicama na Srednjem istoku.

7

Nacionalni vodovod Izraela.

8

Al Fatah, palestinska nacionalistićka organizacija koju je u 1957. u Kairu (Egipat) osnovao Yasser Arafat s istomišljenicima.

Tako je i bilo. Osim višestrukog povećanja teritorija i poboljšanja geostrateške pozicije, pobjeda je omogućila Židovima da ostvare i svoje hidrostrateške ciljeve, kontrolom izvora vode i riječnih tokova ne samo u Palestini nego i u Jordanu, južnom Libanonu i južnoj Siriji.

Nakon rata 1967. Izrael je odlučio maksimalno štedjeti vlastite izvore vode i maksimalno iskoristiti dostupne količine vode na osvojenim područjima. Voda je arapskim poljodjelicima na Zapadnoj obali bila od osobite važnosti. Već na samom početku izraelske okupacije izraelske vojne snage zabranile su Arapima traženje novih izvora i kopanje bunara bez posebnih odobrenja. Usput rečeno, takva je odobrenja bilo iznimno teško dobiti. Postojeći izvori vode bili su strogo kontrolirani, a potrošnja dopuštena arapskom življu vrlo ograničena. U svom izvješću za Centar za strateške i međunarodne studije u Washingtonu D. C. Joyce R. Starr i Daniel C. Stoll napisali su da se vodni potencijal Zapadne obale iskorištava u omjeru 4,5% raspoloživih količina Zapadnoj obali, a 95,5% Izraelu.⁹ Prema arapskim izvorima, procjenjuje se da 6.500 židovskih doseljenika, što čini manje od 0,5% ukupnog broja stanovnika u pojasi Gaze, kontrolira više od 40% zemlje i istovremeno koristi deseterostruko veću količinu vode.¹⁰

Izraelska organizacija za ljudska prava B'Tselem iznosi nešto blažu sliku nepravdičnosti; prema njihovim podacima izraelska potrošnja po stanovniku peterostruko je veća od palestinske potrošnje vode po stanovniku.

Izrael je, također, preusmjerio tok rijeke Jordan za 50% (prema izraelskim podacima) odnosno 75% (prema arapskim podacima). Zahvaljujući Izraelskom nacionalnom vodovodu preusmjerena je većina vodenih tokova koji su nekoć prolazili nizinom rijeke Jordan. Tako je ljudska ruka stvorila novu rijeku Jordan, a Galilejsko more postalo je spremište voda rijeke Jordan. U poljodjelskim dijelovima Izraela neophodno je navodnjavanje pa su i potrebe za vodom iz dana u dan sve veće. Broj stanovnika u zemlji raste, potrebno je više hrane, a time i obradive zemlje za uzgoj poljoprivrednih kultura. Uvođenjem modernih tehnika za iskorištavanje vode situacija se ponešto popravila, ali je još uvijek zabrinjavajuća. Situacija u susjednim zemljama je slična kao i u Izraelu. Rastuća populacija, rast poljoprivredne proizvodnje, pretjerano iskorištavanje postojećih izvora vode, ne ostavljaju odviše prostora za optimistične prognoze. Tako neki autori s pravom rijeku Jordan nazivaju "nosačem slanih kapi u Mrtvo more."

Još osamdesetih godina postalo je jasno da pustinja Negev treba dodatne količine vode. Nedostatak vode, visoki troškovi desalinacije, onečišćenost površinskih i podzemnih voda, natjerali su Izrael da potraži druge prirodne izvore ove dragocjene tekućine. Pod izlikom zaštite vlastite sigurnosti od napada palestinskih gerilaca, u što mnogi vojni analitičari nisu povjerovali, Izrael

⁹ Starr, Joyce R., Stoll, Daniel C., *Foreign Policy on Water Resources in the Middle East*, Panel Report, Washington, D.C., The Center for Strategic and International Studies, 1987., str. 5-8.

¹⁰ El-Haddad, Laila, *Water Warfare: Gaza Faces Shortages*, *Al-Jazeera.Net*; 19. studeni 2003.

je 1978. i 1982. upao u Libanon i dokopao se voda rijeke Litani. Vjerojatniji motiv upada Izraela u Libanon bila je potreba da se kontroliraju vode rijeke Litani. I tadašnji izraelski ministar obrane Ariel Sharon, zvani "vodeni jastrebi", često je govorio da se Izrael treba dokopati voda te rijeke.

Dolaskom multinacionalnih snaga neprijateljstva su obustavljena, a Izrael je povukao svoje snage iz Libanona. No, upravo zbog voda rijeke Litani, Izrael je stvorio sigurnosnu zonu na jugu Libanona koja je osiguravala pristup vodi. I nakon povlačenja Izraela iz južnog Libanona¹¹ Izrael će pomno pratiti što se tamo zbiva.¹²

Vode rijeke Litani predmet su žustrih polemika. Kontradiktorna izvješća i zaključci potvrđuju, odnosno opovrgavaju, skretanje toka rijeke Litani prema jugu što bi omogućilo Izraelu da zadovolji svoje potrebe. Naime, neki izvještaji govore da je skretanje toka rijeke Litani ekonomski neisplativo i politički neizvedivo ukoliko prethodno ne bi došlo do sporazuma između Izraela i Libanona.¹³ Budući da bi se skretanje toka rijeke Litani negativno odrazilo na gospodarstvo i političku stabilnost Libanona, teško je očekivati takav dogovor. No, postoje ozbiljne optužbe da je Izrael tajno već preusmjerio tok rijeke Litani te da na taj način dobiva 500 milijuna kubičnih metara vode godišnje. Konkretnih dokaza nema.

Povijesno gledano, Izrael je oduvijek bio zainteresiran za rijeku Litani. Još 1919. Židovi su predložili Ligi naroda da rijeka Litani bude dijelom domovine Židova, što je Liga naroda odbila.¹⁴ David Ben Gurion, prvi premijer Izraela, također je inzistirao da Litani bude sjevernom granicom Izraela.

Inače umjereni Moshe Sharett¹⁵ citirat će u svom dnevniku izjavu načelnika glavnog stožera, a kasnije, tijekom arapsko-izraelskog sukoba 1967., ministra obrane Izraela, Moshe Dayana: "Izraelska vojska ući će u Libanon, zauzet će potrebni teritorij i stvoriti kršćanski režim koji će biti saveznik Izraelu. Područje južno od rijeke Litani bit će pripojeno Izraelu i sve će biti u najboljem redu."¹⁶

11

Izrael će se povući iz južnog Libanona 2000. u skladu s Rezolucijom 425 Vijeća sigurnosti UN-a.

12

U rujnu 2002. godine Libanon je planirao preusmjeriti manji dio toka rijeke Hasbani (izvire u Libanonu, a u Izraelu utječe u Jordan) što je Ariel Sharon proglasio "casus belli"; *BBC*, 10. rujna. 2002.

13

Detaljnije u: Wolf, A., *Hydropolitics along the Jordan River: Scarce Water and its Impact on the Arab-Israeli conflict*, United Nations University Press, Tokyo, 1995.

14

Soffer, Arnon, *The Litani River: Fact and Fiction*, *Middle Eastern Studies*, Vol. 30, br. 4, listopad 1994., str. 963.

15

Moshe Sharett (1894.-1965.), prvi ministar vanjskih poslova Izraela, zbog njegove umjerenosti zvali su ga golubom među jastrebovima

16

Rokach, Livia, *Israel's Sacred Terrorism: A Study Based on Moshe Sharett's Personal Diary*, The Association of Arab-American University Graduates, Belmont, Mass., 1986., str. 26.

Nakon arapsko-izraelskog sukoba 1967. godine Moshe Dayan potvrdio je da je Izrael postigao "zadovoljavajuće granice, s izuzetkom granice s Libanom."¹⁷

No, ostaje činjenica da se i spomenuta količina od 500 milijuna kubika godišnje, koliko Izrael navodno dobiva preusmjeravanjem toka rijeke Litani, može smatrati tek kratkoročnim rješenjem budući da se potrošnja vode u Izraelu povećava za 1% svake godine.

Prigodom mirovne inicijative koja će završiti sporazumom u Camp Davidu 1979., na dnevnom redu se našla i suradnja na vodnim projektima. Sasvim konkretno, izraelska delegacija željela je da se oko 1% toka rijeke Nil usmjeri cjevovodima prema pustinji Negev.¹⁸ U pismu koje je uputio izraelskom premijeru Menachemu Beginu Sadat je obećao da će vode Nila stići do Jeruzalema uz uvjet da se riješi pitanje Jeruzalema i Zapadne obale. Begin je odgovorio: "... Nemojmo miješati stvari. Jeruzalem je jedno, a rijeka Nil i pustinja Negev drugo."¹⁹ Zbog žestokog negodovanja egipatske javnosti koja nije željela da vode svete rijeke Nil napajaju neprijatelje Arapa i islama, Sadat je odustao od svog prijedloga.

Zbog političkih razmirica, neriješenog izraelsko-palestinskog sukoba i nepremostivih psiholoških barijera, 1987. nije prihvaćen prijedlog Turske zvan "Peace Pipeline".²⁰ Riječ je o skupoj i dugoročnoj investiciji, vodovodu ukupne dužine 6550 km, kapaciteta 6 milijuna metara kubičnih dnevno. Ovim vodovodom Turska je trebala svoje viškove vode dati žednim zemljama Srednjeg istoka, prije svih Izraelu.

Budući da rješavanje problema nestašice vode ne trpi odlaganja, Izrael je osigurao potrebne količine vode iskorištavanjem vodnih resursa smještenih na osvojenim područjima susjednih arapskih zemalja i nepravičnim preusmjeravanjem tokova rijeka. Još, ne tako davne, 1991. godine 55% svih potrebnih količina vode Izrael je dobivao iz neizraelskih izvora (Tablica 1.).

Treba reći da je voda vrlo često predmet prijepora i među samim arapskim zemljama.

Tako je Sirija jednostrano planirala preusmjeriti 40% toka rijeke Yarmouk u svoj sustav navodnjavanja, što bi ozbiljno pogoršalo ionako tešku situaciju u Jordanu. Naime, sirijski plan znatno bi smanjio raspoložive količine vode u donjem toku i povećao salinitet.

17

Amery, Hussein A., The Litani River of Lebanon, *The Geographical Review*, Vol. 83, br. 3, str. 233.

18

Tamimi, Abdel-Rahman, Water: A Factor for Conflict or Peace in The Middle East, *Israeli - Palestinian Research Project: Working Paper Series No. 20*, Jerusalem, 1991/92, str. 3.

19

Letter from Prime Minister Begin to President Sadat 4 August 1980; Israel Ministry of Foreign Affairs, *Israel's Foreign Relations Selected Documents*, Vol. 6, 1979./80, dokument br. 114.

20

Vodovodom bi vode rijeka Ceyhan i Seyhan, koje se trenutačno ulijevaju u Mediteran, bile usmjerene prema Srednjem istoku.

Tablica 1. Izvori vode i potrošnja vode u Izraelu 1990./91.

Izvor	Milijuna kubičnih metara
Izrael	745
Golan	280
Zapadna obala	415
Libanon, Sirija, Jordan	215
Ukupna potrošnja vode u Izraelu	1.655

Izvor: Zarour, 1993.

Na temelju sporazuma Sirije i Jordana iz 1987., legalizirana su sirijska crpilišta na rijeci Yarmouk. Zbog pretjeranog korištenja voda rijeke Yarmouk, Sirija je obavezna isporučivati određene količine vode Jordanu, no budući da te količine nisu definirane ugovorom, količine koje Sirija isporučuje Jordanu variraju ovisno o tome kakva je godina.

Vrlo neizvjesna situacija sa zalihama vode, te s tim povezana stalna mogućnost izbijanja konflikata, traži prijelomna rješenja i žurno djelovanje diplomacije.

Kraj hladnog rata i Zaljevski rat 1990-1991. dovest će do značajnijih pomaka.

Raspad Sovjetskog Saveza i Zaljevski rat 1990-1991. preoblikovat će politički ustroj Srednjeg istoka. U novonastaloj situaciji Izrael se našao uz pobjednika, dodatno ojačan činjenicom da njegov zaštitnik SAD više nema takmaca na Srednjem istoku. Budući da je većina arapskih zemalja raspadom Sovjetskog Saveza ostala bez svog patrona, morali su preispitati svoj odnos prema Izraelu.

Izrael je odlučio iskoristiti priliku i predložiti čitav niz bilateralnih i multilateralnih razgovora sa svojim susjedima u želji da se izgradi "Novi Srednji istok". Naravno da su voda i pitanje zaštite okoliša bile među važnijima, ako ne i najvažnije točke ovih pregovora. Mirovni sporazum između Izraela i Jordana, potpisan 6. listopada 1994., uključivao je 5 dodataka, a dva su se odnosila na vodu i okoliš. Prema postignutom sporazumu, obje zemlje mogu pravično koristiti vode rijeke Jordana i Yarmouka, kao i podzemne vode Wadi Araba. Pregovori između Sirije i Izraela bili su trapavi uglavnom zbog važnosti koju izvori vode na Golanskoj visoravni²¹ imaju i za Siriju i za Izrael. Osiguravanje nesmetanog pristupa ovim područjima bogatima vodom Izrael smatra vitalnim strateškim interesom i prvorazrednim sigurnosnim pitanjem. Duboko svjestan da većina Izraelaca nije spremna mijenjati Golan čak ni za mir, izraelski premijer Yitzak Rabin izjavio je: "...ukoliko mirovni sporazum sa Sirijom bude podrazumijevao značajnije povlačenje na Golanskoj

21

Golanska visoravan proteže se uz granice Izraela, Sirije, Libanona i Jordana. Golansku visoravan nazivaju vodenim tornjem Srednjeg istoka, Izrael je Golansku visoravan okupirao 1967., a anektirao 1981.

visoravni, o predloženom mirovnom sporazumu bit će odlučeno na referendumu."²²

Okupacijom Golana, Izrael je zapravo onemogućio Jordanu, Libanonu i Siriji pristup pritocima rijeke Jordan koja utječe u Galilejsko more. Oko 25% vode potrebne Izraelu dolazi iz Galilejskog mora; cjevovodima se ova voda usmjerava prema centralnim i južnim dijelovima Izraela.

Kad je riječ o bilateralnim razgovorima između Izraela i palestinskih Arapa, voda je bila najtegnija tema. Budući da su izvori vode na Okupiranim područjima prekomjerno iskorištavani kroz duže vremensko razdoblje, količina koja se spominje je čak 200 milijuna kubičnih metara, a ne čudi činjenica da će upravo voda značajno utjecati na ostvarenje mira i stabilnosti te tako odrediti budućnost Okupiranih područja. Iako se čini da je Zapadna obala sušna veći dio godine, zapravo ima više padalina nego priobalna ravnic. Budući da je tlo Zapadne obale porozno, većina padalina pretvara se u podzemne vode. Podzemne vode Zapadne obale zadovoljavaju oko 25% izraelskih potreba za vodom. Izraelci vide meku granicu jednim načinom koji će im omogućiti korištenje vode neophodne za razvoj poljoprivrede i industrije. Podzemne vode Gaze od oko 65 milijuna kubičnih metara godišnje jedini su izvor slatke vode. Zbog velike gustoće naseljenosti i brzog demografskog rasta (predviđa se da će do 2015. u Gazi živjeti 2 milijuna stanovnika), Gaza trpi stravične posljedice nestašice vode. Sadašnji godišnji manjak vode na području Gaze iznosi 90 milijuna kubičnih metara. Ukupni manjak vode u Izraelu, Zapadnoj obali, Gazi i Jordanu penje se na oko 400-500 milijuna kubičnih metara godišnje.²³

Palestinci optužuju Izrael zbog prevelike eksploatacije uslijed čega dolazi do utjecanja morske vode, što bi u konačnici moglo rezultirati nepopravljivom degradacijom vode i neupotrebljivosti iste za piće.

Budući da zbog nametnutih židovskih ograničenja potrošnja vode palestinskih Arapa i Židova nisu ni izbliza usporedive, iz ukupne izraelske zamisli mekih granica iščitavala se nespremnost i nevoljkost Izraela da vrati Palestincima izvore vode na Zapadnoj obali te da pod svaku cijenu žele zadržati kontrolu nad toliko potrebnom vodom. Deklaracija o načelima potpisana u rujnu 1993.²⁴ spominjala je između ostalog i intenzivnu gospodarsku suradnju, a gospodarska suradnja nije moguća bez vode, odnosno zajedničkog korištenja postojećih izvora. Ni Palestinci ni Izraelci nisu bili spremni na dijeljenje postojećih vodnih resursa pa se sve svelo na "zero-sum" ga-

22

Iz govora Yitzaka Rabina pred izraelskim parlamentom, Knessetom, 3. listopada 1994. <http://www.myisraelsource.com/content/rabinpolicystatement>

23

Detaljnije u: Bitar, Maher, *Water and the Palestinian-Israeli Conflict: Competition or Cooperation*, Foundation for Middle East Peace, 22. prosinca 2005.

24

Javna ceremonija potpisivanja održana je 13. rujna 1993. na travnjaku ispred Bijele kuće, potpisnici su bili Yitzak Rabin i Yasser Arafat uz nazočnost tadašnjeg američkog predsjednika Billa Clintona.

me.²⁵ Budući da bilateralno dogovaranje nije polučilo željene rezultate, zainteresirane strane zaključile su da bi multilateralno dogovaranje bilo učinkovitije.

Jedan prijedlog govorio je o osnivanju regionalnog vodovodnog sustava kojim bi voda tekla s područja bogatih vodom na žedna područja. Drugi prijedlog govorio je o nužnosti desalinacije vode. Izraelci su bili svjesni da će prekomjerno korištenje izvora vode, ma gdje se nalazili, u skoroj budućnost dovesti do vrlo teške i nepopravljive situacije. Izrael je potaknuo regionalnu inicijativu; arapske zemlje proizvođači nafte trebale bi donirati 1% svog prihoda za regionalni razvoj. Izgradile bi se ceste, željeznice, vodovodi, kanali i, napokon, ostvario bi se drevni san cionista; pustinja bi procvjetala. Izraelski analitičari predviđaju da će voda u budućnosti biti sve većim problemom. Kao mogući izlaz spominje se recikliranje što većih količina otpadnih voda i desalinacija morske i bočate vode.²⁶ Skupa postrojenja za desalinaciju zahtijevaju ogromne investicije. U gradiću na mediteranskoj obali, Ashkelonu, Izrael trenutno ima najveće postrojenje za desalinaciju vode u svijetu, kapaciteta 100 milijuna kubičnih metara vode godišnje.

Da bi se dugoročno zadovoljile potrebe Izraela za vodom, trebalo bi ukrotiti rijeke Srednjeg istoka – Nil i Eufrat u Egiptu, Seyhan i Ceyhan u Turskoj. U svojoj knjizi "The New Middle East", nekadašnji izraelski premijer Shimon Peres kaže da Izrael ne može čekati 20 godina vodovod koji bi vodu iz Turske doveo u Izrael.²⁷ Pritom je naglasio negativni utjecaj, demografsku bombu, visokog prirodnog prirasta arapske populacije, zaboravivši spomenuti veliki broj židovskih imigranata, čije useljavanje Izrael potiče, kao i neusporedivo veću potrošnju vode na židovskoj strani.

Isto tako, neki drže da bi, uz pretpostavku ostvarenja mira na Srednjem istoku, arapska nafta i izraelska tehnologija združenim snagama mogle pronaći optimalne načine desalinacije morske vode. Teorija po kojoj bi postizanje mira stavilo točku i na suparništvo oko vode teško je održiva jer upravo voda prijeći mirovne procese. U stvarnosti, Arapi nastoje ponovo steći zemlju, a sa zemljom i vodu, koju su izgubili u ratnim sukobima s Izraelom; Izrael, pak, nastoji pod svaku cijenu zadržati osvojena područja i regionalnu dominaciju. Nestašica vode direktno utječe i na nedostatnu proizvodnju hrane. Predviđa se da će razlika između potrošnje i proizvodnje hrane rasti oko 3% godišnje u narednom periodu. Zbog suhe klime i velikog populacijskog rasta, kao i neminovnog rasta industrije i standarda, Srednji istok trpjet će sve veće nestašice vode. Budući da još uvijek nema političke volje koja bi potaknula regionalnu

25

Igra u kojoj je dobit jedne strane identična gubitku druge strane; u takvim situacijama u političkom kontekstu nužni su uzajamni ustupci suprotstavljenih interesa; *The New Dictionary of Cultural Literacy*, 2002.

26

Najveći broj postrojenja za desalinaciju nalazi se upravo na Srednjem istoku.

27

Peres, Shimon, *The New Middle East*, Henry Holt, New York, 1993., str. 130.

Tablica 2. Izrael i palestinski Arapi, predviđeni demografski rast

Godina	Izrael	Gaza	Zapadna obala	Palestina
1990.	4.559.000	711.000	1.326.000	2.037.500
2000.	6.023.000	1.162.000	2.289.400	3.451.900
2010.	6.695.200	1.639.900	3.317.000	4.776.900
2020.	7.457.200	2.203.900	4.015.600	6.219.500

Izvor: Central Bureau of Statistics various issues; Eckstein and Fishelson, 1994.; Isaac et al., 1994.

Tablica 3. Usporedba potrošnje vode u milijunima kubičnih metara/godišnje

Sektor potrošnje	Izrael	Jordan	Libanon
navodnjavanje	1.295,00	465	670
domaćinstva	332,50	60	135
gospodarstvo	122,50	30	65
UKUPNO	1.750,00	555,00	870,00

Izvor: Naff i Matson, 1984.

Tablica 4. Voda: potrebe i izvori – Izrael 1998.-2020.; kubičnih metara/godišnje

OPSKRBA VODOM							
IZVORI VODE							
Godina	Populacija (milijuna)	Površinske vode	Podzemne vode	Bočata voda	Tretirane otpadne vode	Desalinacija	Ukupno
1998.	6.0	640	1050	140	260	10	2100
2010.	7.4	645	1050	165	470	100	2430
2020.	8.6	660	1075	180	565	200	2680

Izvor: Israel Water Commission, 1998.

suradnju, zemlje regije trebale bi se individualno okrenuti što mudrijem i ekonomičnijem korištenju postojećih izvora vode.

Mnogi ratovi u XX. stoljeću vodili su se zbog nafte, ratovi XXI. stoljeća mogli bi se voditi zbog vode.

Izrael ne bi smio ignorirati potrebe svojih arapskih susjeda jer "žedan susjed nije dobar susjed."²⁸

Literatura

- Albarghothy, Bashir Sherif, *The Israeli Ambitions in the Waters of Palestine and Neighboring Arab Countries*, Al-Galili Pub. House, Amman, 1986.
- Amery, Hussein A., The Litani River of Lebanon, *The Geographical Review*, Vol. 83, No. 3., srpanj, 1993.
- Amery, Hussein A., *Scarcity-Induced Conflict: The Lebanese-Israeli conflict*, Wilfried Lauier University, Waterloo, Ontario, 1987.
- Bitar, Maher, *Water and the Palestinian-Israeli Conflict: Competition or Cooperation*, Foundation for Middle East Peace, December 22, 2005.
- Bleier, Ronald, Will Nile Water Go to Israel: North Sinai Pipelines and the Politics of Scarcity, *Middle East Policy*, Vol. V., No. 3, rujan, 1997.
- Boulding, K. E., *Conflict and Defense*, Harper and Row Pub., New York, 1962.
- Bullock, J., Darwish, A., (eds.), *Water Wars: Coming Conflicts in the Middle East*, St. Dedmundsbury Press, London 1993.
- Cooley, J. K., The War Over Water, *Foreign Policy*, No. 54, proljeće, 1984.
- Cowel, A., Next Flashpoint in the Middle East: Water, *New York Times*, 16 travnja 1989.
- Ekstein, Zvi., *Global Water Report-FT Newsletters*, br. 69, travanj 1999.
- El-Haddad, Laila, Water Warfare: Gaza Faces Shortages, *Al-Jazeera.Net*, 19. studeni 2003.
- Ehrlich, Paul R., Ehrlich, Anne H., *The Population Explosion*, Simon and Schuster, New York, 1990.
- Naff, T., Matson, R. C., *Water in the Middle East: Conflict or Cooperation*, Westview Press, Boulder, Colorado, 1984.
- Peres, Shimon, *The New Middle East*, Henry Holt, New York, 1993.
- Peters, J., *Building Bridges, Arab-Israeli Multilateral Talks*, Royal Institute of International Affairs, London, 1994.
- Rokach, Livia, *Israel's Sacred Terrorism: A Study Based on Moshe Sharet's Personal Diary*, The Association of Arab-American University Graduates, Belmont, Mass., 1986.
- Shuval, H., *Estimate of the Water Resources and Water Demands of Syria, Lebanon, Jordan, Palestine and Israel up to Year 2025*, 1993.
- Soffer, Arnon, The Litani River: Fact and Fiction, *Middle Eastern Studies*, Vol. 30, No. 4, listopad, 1994.

²⁸

Ekstein, Zvi., *Global Water Report-FT Newsletters*, br. 69, travanj 1999., str. 9.

- Starr, Joyce R., Stoll, Daniel C., *Foreign Policy on Water Resources in the Middle East, Panel Report*, The Center for Strategic and International Studies, Washington D.C., 1987.
- Starr, Joyce R., Stoll, Daniel C., *The Politics of Scarcity: Water in the Middle East*, Boulder, Colorado, 1987.
- Tamimi, Abdel-Rahman, *Water: A Factor for Conflict or Peace in the Middle East, Israeli-Palestinian Research Project: Working Paper Series No. 20*, Jerusalem, 1991./92.
- Leonard Stein (ed.), Weizmann, C., *The Letters and Papers of Chaim Weizmann*, Oxford University Press, London, 1968.
- Wolf, A., *Hydropolitics along the Jordan River: scarce water and its impact on the Arab-Israeli conflict*, United Nations University Press, Tokyo, 1995.
- Zarour, H., Isaac, J., *Nature's Appointment and the Open Market: a promising Solution to the Arab-Israeli Water Conflict*, Water International 18, 1993.
- Zarour, H., Isaac, J., *The Water Crisis in the Occupied Territories*, VII. Svjetski kongres o vodi, Rabat Maroko, 12.-16. svibnja 1991.
- Israel's Foreign Relations Selected Documents*, Vol. 6, Israel Ministry of Foreign Affairs, 1979/80.
- <http://www.miyisraelsource.com/content/rabinpolicystatement>

Summary

Water and the Arab-Israel Conflict

The problem of water scarcity is a growing worldwide phenomenon. Renewable water resources *per capita* have declined dramatically and in near future will reach dangerously low levels. Middle East is facing severe water shortages. Considered to be an elixir of life, water has long been a source of conflict in the Middle East. The water needs of the Middle East are growing to such an extent that there will soon not be enough water to satisfy basic human needs. By the year 2025 the average water resources in the Middle East are expected to be around 700 cubic meters per person per year, i.e. half of what they are today.

Scarce natural resources and insufficient supplies are aggravated by inequitable distribution of common water resources between Israeli and Arab population in the region.

Long standing political disputes and consequent regional wars between Israel and Arab neighbors complicate regional cooperation on water. Given growing water shortages throughout the region and the lack of basic agreement on an equitable distribution, it is conceivable that in the future the struggles over water may become armed.

Key words: Arab-Israel conflict, water, water sources, water shortage, desalination